

G O S P O D A R .

Mesečen časnik

za kmetijstvo gospodarstvo in obrtnijstvo.

Izdaje ga

C. K. KMETIJSKA DRUŽBA GORIŠKA.

List 3.

V GORICI MESCA SEPTEMBRA 1863.

Tečaj 1.

Vabimo

še enkrat, da, kdor želi prejemati „umnega gospodarja“, naj se oglasi (dnarjev ni še treba pošiljati) do 21. tega mesca pri osrednjem odboru ali pri vredništvu. Omikane bravce prosimo, naj priporočajo naš list prostim ljudem, ki znajo brati, in naj nam naročnike blagovoljno naznanjajo.

Vredništvo.

Naznanilo.

tistim, ki pojdejo iz Gorice h glavni seji c. k. družbe v Tomin.

Odpeljali se bodo deleženci iz mesta ob eni popoldne v nedeljo, 20. tega mesca. V Kanalu bojo imeli priložnost ogledati most in grad vojvoda Blacas-a. V Tominu se zberejo zvečer v prostorih ondašnje čitavnice, ki jih je namestovavstvo čitavnično prijazno ponudilo. Pri poštenu večerji se bodo pogovarjali in posvetovali o tistih rečeh, ki se imajo naslednji dan v občenem zboru pretresati. — V ponedeljek se bo narpopred na pomoč klical On, brez kterega ne more ne travica rasti, ne misel v našem duhu roditi se; potem bo očitna seja (zbor) v dvorani (sali) c. k. okrajne uradnije (Bezirksamt), ki jo je g. predstojnik v ta namen prijazno prepustil. — Po kosilu bo udeležencem na voljo dano, ali brž v mesto

odriniti, ali pa udeležiti se izhoda (Ausflug), ki ga nekdo zmed naših družnikov tako-le nasvetuje:

Šli bi se lahko sprehajat do brezdna pri Tominski, in tam bi se južinalo (malicalo); tisti gospodje, ki bi medtem radi Dante-tovo jamo obiskali, naj vzamejo primerno obleko s sabo. V torek se povrnejo goriški gostje domū. Ali naj bi se šlo tudi v Polubin in na Most (k sv. Lucii), kjer se stekate Soča in Idrica, in kjer so čudovito lepi kraji, se bo lahko tisti dan sklenilo.—

Ne dvomimo (eviblam), da popotvanje v Tomin bo prav prijetno in podučno, da le ne bo vreme preveč neugodno. Ko bi pa tudi ne bilo vreme prijazno, upamo, da prvi tominski zbor vender ne bo brez vsega sadū za kmetijstvo. Zadosi bo, da le kmetovavce tistih planisnskih krajev za zdaj zdramimo, in si bomo za vprihodnje prizadevali braniti, da se jih nemarnost in nevednost ne polastite.

Kdor želi peljati se v Tomin, plača,—naj bo ud kmetijske družbe, ali ne,—4 goldinarje za tje in nazaj. Do 18. t. m. je čas se oglasiti pri družbinim tajniku, g. Frideriku Parcar-ji.

Glavni odbor.

Glavni zbor

c. k. kmetijske družbe v Gorici 28. maja 1863.

Zač. ob 10. u. dopoldne.

(Posnetek iz sejnega zapisnika.)

(Dalje in konec).

VII. Potem je prišlo na vrsto to-le uprašanje: Kaj in kako bo v prihodnje v naših krajih s poljedelstvom (kmetijstvom)? Kam bi bilo treba meriti, ali kakošen cilj in konec naj bi kmetovavci pred očmi imeli, da se naše poljedelstvo po potrebah časov obrne, in da bo več dobička prinašalo? — Temu uprašanju so odgovarjali narpopred gg. *Del-Torre*, duh. *Pavletić*, duh. *Pecorari*, in *Dottori*; brali so namreč, kar so bili že poprej o ti reči spisali. (V teh svojih spisih pa imajo imenovani gospodje veči del le laško stran naše dežele pred očmi. Sicer pa se najde dosti lepega in podučnega v njih. V časih bomo, kolikor nam bo prostor pripustil, tudi slovenskim braveom iz teh spisov kaj podajali. Vredn.). — Nadalje je govoril o ti zadevi dr. *Doliak* in je povedal svoje misli, rekoč, da temu uprašanju ni moč že zdaj odgovoriti, da je še prezgodaj, da zdaj ni moč še našemu kmetijstvu prave poti za vprihodnje odkazati, da za zdaj nam ni drugega storiti, ko pridno in umno delati, če se kaj novega iznajde, poprijeti se ga, in imeti oči in ušesa za vsaki poduk odprte. — *Doliaku* odgovarja *Pavletić*, in želi, da bi se, brž ko je mogoče, stan kmetijstva zboljšal, ter pravi, da poduk je dober, še

boljši pa djanje in izgled. Za tega voljo naj bi se podružnice po vaseh začele en-malo bolj živo gibati in kmete k zboljšavanju poljedelstva naganjati. — *Dottori* meni, da brez dnarnih pripomočkov je vse zastoj, in se nanaša zopet na to, kar je bil že poprej (v svojem spisu) nasvetoval, namreč, da naj bi se pripomočna dnarnica (Anshilfskasse, cassa di sussidio) napravila, iz ktere bi se kmetovavcom za zboljšavanje poljedelstva dnarji posojevali. — Zoper ta nasvet se oglasi g. *Licen* (iz Rihenberga) in dokazuje, da to bi bila ravno pot, po kateri bi šli naši kmetje s časom pod zlo, ker bi se namreč bolj na dnarnico, ko na svojo lastno pridnost zanašali, dnarje brez potrebe na posodo jemali, (ker bi jih brez težav do-bili), na zadnje pa vse zastavili, in v take dolge zabredli, da bi zastavljenih zem-ljišč ne mogli več rešiti. — *Del-Torre* spominja, da na Pruskem je (pred sto le-ti) kmetijstvo le po tem zopet oživel, da je takratni kralj Friderik Veliki tako pomočno dnarnico napravil. — *Predsednik* povzame poglavitne misli vseh govornikov in pravi, da nobeden izmed njih ni prav za prav zadel tega, kar je osred-nji odbor hotel, ko je svoje uprašanje ponudil. Hotel je namreč odbor pozve-deti, kaj gospodje družniki mislijo o tem: kakó se bo kmetijstvo v naših krajih razvijalo, in, ali, in v čem se bo za naprej kaj spremenilo, potem ko imamo želez-nice, potem ko se je toliko novega iznašlo itd. Na te in take reči naj bi se bili družniki ozirali, vse dobro preudarili in potem pokazali novo pot, po kateri bi ime-li kmetovavci v prihodnje hoditi. Govorniki pa, pravi, so imeli le bolj sedanji, rev-ni stan našega kmetijstva pred očmi, namesti, da bi bili v prihodnost gledali. Sicer pa da so vsi edinih misel v tem, da za zdaj ni še mogoče jasno in naravnost reči, na kaj naj bi se v kmetijstvu v prihodnje merilo, ali po kateri poti naj bi se ho-dilo. Vsi, da se vjemajo tudi v tem, da je treba poljedelstvo zboljšati, da ne kaže (povsod), žito in trte mešati, marveč naj bi se žito posebej sejalo, in trte (in morda tudi murve) zopet posebi sadile, potem, kakor je zemlja in lega bolj za te ali za uno; da bo treba, (ker ni vina in galete) novih dohodkov (rendit) iskati, in se toraj v kmetijskem gospodarstvu taci (novih) opravil poprijeti, ktere so bile do zdaj zanemarjene; slednjič je rekel, da so vsi edinih misel tudi v tem, da vse se bo dalo s podučevanjem doseči.

Nadalje je bilo posvetovanje o dveh *Dottoritovih* nasvetih: a) da naj bi se po prizadevi državne vlade (cesarske regiringe) pomočna denarnica napravi-la, b) naj bi se poslala vladi prošnja, da naj bi nam, kar se tistega novega davka od najemov (fitov) tiče, prizanesla; in c) o nasvetu g. Pavletića, da naj bi se kaj storilo, da bojo kmetijske podružnice bolj žive in delavne. — Potem ko je *Dottori* svoj prvi nasvet razložil, se oglasi *Doliak* in nasvetva, da naj bi se načrt (abôe), ki se ima narediti, glavnemu družbinemu zboru predložil. — *Dottori-tov* nasvet z *Dolia-kovim* pristavkom je večina (več ko pol(ovica) pričujočih) sprejela (potrdila).

Drugi (Dottoritorov) nasvet, da naj bi bilo, kar se samo z besedo v najem oddá, (fitá, to je, kadar se ne naredi pisana pogodba (kontrakt)), davka prosto (fráj), je enoglasno obveljal. — Kar se tretjega predloga tiče, je rekel g. Pavletić, da ni mislil ravno kaj posebnega nasvetovati, ampak, da želi, da bi csrednji odbor si prizadeval mlačne podružnice spodbadati, da naj bi izgled družih, bolj marljivih svojih sester posnemale.

VIII. Predložilo in pretresalo se je uprašanje zastran zboljšanja vinoreje, kako naj bi se, namreč, s trtami delalo, in kako vino napravljalo. — O ti zadevi so se brale le poglavitne reči iz raznih spisov, zboru predloženih.

IX. Kakó bi se dalo temu v okom priti (ubraniti), da ne bojo poljski tatje po poljih škode delali? (velja posebno za laško stran. Vredn. — Ta predlog, pravi preds., je v zvezi z (novo) poljsko postavo, o kateri teče pcsvetovanje, in zastran ktere so zvedeni možje različnih misel. Dottori je podal o tem poseben spis. Govorilo se je o ti zadevi tudi v podružničnih sejah, kampolonški in monfalkonski. Odboru je naročeno, da naj iz teh spisov, kar najde dobrega, posname in porabi (ponuca), ko bo načrt poljske (kmetijske) postave izdelaval.

X. Na povabilo predsednikovo so bili te-le nasvetje družnikov in podružnic na mizo položeni:

a.) Nasvet zastran vzajemnega (eden družemu) zavarovanja goveje živine proti kužnim in navadnim boleznim; podala ga je podružnica kampolonška, podpira ga Leop. grof Strasoldo.

b.) Enak nasvet monfalkonske podružnice, po katerem naj bi se v tistem okraji en zdravnik za živino v službo vzel.

c.) Družnik žl. Pasconi je podal spisan nasvet zastran požiganja strnišč.

d.) Družnik Del-Torre je naznanil, da neki Jan. Calligaris iz Romansa je iznajdel pripravo (mašino), ki žito h kratu mlati in veje. Odbor naj bi jo pregledal in presodil.

e.) Družnik dr. Tamburlini je razpoložil na mizi nekakošno predivo iz močvirnega trsta, ali bičja (canna palustre) izylečeno, ki bi utegnilo biti dobro za popir. Vsi ti nasveti so bili odboru priporočeni, da naj jih preudarja.

XI. Potem, ko je bil še ogled kmetijske brajde za ob 4 u. popoldne odločen, se je seja ob 2¼ popoldne končala.

Predsednik
Claricini

Frid. Parkar
zač. tajnik.

Mesečna seja osr. odbora

28. jul. 1863, ob 6. u. zv.

(*Dalje in konec.*)

Dr. Mavrovič sporočuje po naznanilu monfalkonskega podružničnega načelnika o naglem poginu enega vola v Monfalkonu, (ki je bil v Ajdovšini za mesnico nkupljen), in pravi da ni za govejo kugo, ampak za vraničnim prisadom (metlaji) poginil. Sicer pa, da se ni bati, da bi se širila ta bolezen, ki navadno le posamne vole zadene, in ker ni nikjer drugod bolne živine.

Odborni svetovavec g. Huber sporočuje o programu, ki bi se imel določiti za prihodnji tominski zbor. (Glej list 2. „umn. gosp.“). Nasvetuje, da naj bi se 21. dan septembra (sv. Matevža god) za ta zbor odločil zato, ker je tisti dan ravno letni somenj v Tominu, in se tedaj več ljudi snide. (Vrsta tistih reči, o katerih bo v Tominu posvetovanje, in ki smo jih že unikrat naznanili, je napravljena (vredjena) po nasvetih podružničnih načelnikov, tominskega in kanalskega in odb. svet. g. Huber-ja. Odbornik Pavletič želi, da bi se sprejel v tominski zborni program še kak predlog (nasvet), ki bi meril na povzdigo čebelarstva. Velja.)

Tajnik bere ali naznanja pisma, po zadnji seji prejete. Med drugimi je posebno važen odgovor deželnega odbora na prošnjo kmetijskega odbora, da naj bi se kmetijska šola, brž ko je mogoče, vpeljala. Deželni odbor piše, da ta reč je že pri ministerstvu. — (Konec seje ob 8½ zv.)

Naznanilo in dober svet.

„Umni gospodar“ je v prvem svojem listu obečal, da bo slovenskemu ljudstvu po Goriškem, v mnogih njegovih zadevah, svetovavec in prijatelj. Znano je pa sploh v kake sitnosti, tožbe, pravde je večkrat ubogi kmet, in sicer morebiti ravno zavoljo tiste svoje drage njivice, zapleten, bodi-si, da je pravde sam kriv, ali, da je po nedolžnem va-njo zabredel. Pa tudi v družih opravilih se mu marsikakošenkrat godi, kakor muhi v močniku. Kadar pa kakega pisma, ali česa takega potrebuje, veste, kam teče navadno naš kmet? H kakemu pokótnemu pisarju, ki je le zvit pravdaskaza, mu le goldinarčke puli, pa nič ne doseže! — Toraj se nam zdi primerno in potrebno razglasiti to-le pismo, ki smo ga te dni prejeli:

Slavno vredništvo!

Ker našim Slovencom po Goriškem ne more biti vse eno, naj jim kance-lijske pisma, ali kakoršne koli vloge (suplike), kdor bodi, tako ali tako, v tem ali unem jeziku, nareja, oznanite jim, da v pisarnici (kancellii) znanega pravdosrednika (advokata) doktorja Rismondo-ta v Gorici, kjer je dr. J. Tonkli za zlagavca (koncipienta), se spisujejo prošnje, pritožbe (rekurzi) in sploh vsakoršne pisma, v

civilnih in kazenskih zadevah (kriminalskih rečeh), v slovenskem, italijanskem nemškem jeziku, kakor kdo želi, in kakor se bolj spodobi za urad (kancelijo) kteremu se imajo pisma predložiti. Tudi se tamkej dobiva zagovornik v kazenskih (kriminalskih) zadevah, ki zagovarja pred sodnijo, Lahe v laškem, Slovence pa v slovenskem jeziku.

V Gorici 3. sept. 1863.

J - p.

Novi somenji!

Komensko županstvo daja na znanje, da v Komnu (na Krasu) bo trikrat na leto živinski somenj (ti g), namreč, 24. aprila, to je, sv. Jurja dan (po slovenski pratiki), 23. junija, tisti dan pred sv. Ivanom in 22. septembra t. j. tisti dan po sv. Materži. Če zadene kateri teh dni v nedeljo ali praznik, bo somenj brž naslednj (drugi) dan.

Gospodarska in živinozdravniška izkušnja.

Meseca oktobra lanskega leta so imeli v Lipskem (na Nemškem, v Saksoniji) gospodarji in živinski zdravniki svoj shod ali zbor. Pogovarjali so se med drugim tudi o dobrem podkovávanji. Imelo se je v mislih, da, kakor izkušnja kaže, med 10 hromimi (čotastimi) konji, jih je nar manj 9 v kopitu hromih, ki jih veči del kovači na vesti imajo, se ve, da ne, ko da bi vedama tega krivi bili, ampak iz nevednosti ali trme, ker se vse preveč stare navade držijo. Večkrat se primeri, da se hromost (to je, vzrok, zakaj da je konj hrom) v plečah (v plečnem čelenu) išče, medtem ko bi je bilo treba v kopitu iskati, in, kar se ima za plečno hromost, velikokrat ni družega, ko kopitna bolezen. Pa ne v podkovah na štolo (zbrado) ali na krempej (roč, grif) narejenih, ampak rajši v rezanji kopita je treba pglavitnega vzroka (uržoha) mnogih kopitnih napak (ali falerjev) iskati.

Navadno reže kovač nar več in nar rajši tam, kjer je nar ložji rezati, namreč na podplatu (stopalu), na stenah (zunanjem delu kopita), in na streli (to je, na srednjem, spodnjem delu kopita); na trdem spodnjem delu, kateri nar rajši rase, in bi se imel toraj nar bolj obrezovati, ga le povrhom s kovavnim nožem ali rezilnikom bolj šuli in gladi, kot pa reže. Kadar podplat (stopalo ali diljo) tako izrežejo, da, ako se s prstom stisne, se ušibava, kakor karta zaigro, pravijo temu kovači: kopito zračiti (zluftati, mu ajerja dati.) Stvarnik pa je moč notranjega podplata konju ravno za to dal, da nam služi za nar pripravniši domačo živino. Iz tega, da se podplat izreže, izvirajo nar hujši napake, zlasti se rožena snova (rog), kjer se podplata, ali pa sten tika, po rezanji tako zmanjša, da pri-

dejo žebli veliko lažje do živega, kar se tako lahko ne zgodi, če so podplati močni in debeli. Samo po podkovanji nastanejo: dolge kopita, podplatni otiski, pretesne (ozke) kopita. Nekteri bolj prebrisani (kunštni) kovači popravijo take popreške (falerje) s tem, da podkove nekako viseče (plavajoče) naredijo, ali pa s tem, da brado (štolo) pregnejo; ali po tem takem občutljivost še večji prihaja, in uboga žival je še na slabšem, ko poprej. Zatoraj naj bi se gospodarji konj s pravim, umnim podkovavanjem soznali, in naj bi tega opravila nikar le prebrisanim kočijažem, modrim hlapcom in trinožkim (tiranskim) kovačem ne prepuščali. Angleži podkovavajo brez štole in kremplja (ne na grif), in to je nar boljše, pa tudi štolo (brado) in krempljem (grifom) se da dobro podkovavati, ker, če tudi nastane po tem kaka bolezen (hromost), je poglavitnega vzroka vselej le v rezanji iskati.

(Allg. Land- u. Forstw. Z.)

Razne novice.

V Gorici 12. septembra.

— 26. avgusta je Nj. Veličanstvo blagovoljno potrdilo sklep goriškega deželnega zbora, po katerem se ima za upravno (administrativno) leto 1863 povrh pravih deželnih davkov pobirati še *priklad 33 odstotkov* (razun priklada za vojsko); in sicer pride od tega priklada $22 \frac{5}{10}$ odstotkov za deželne potrebe sploh, $10 \frac{5}{10}$ odstotkov pa za zemljiščno odvezo.

— 26. avgusta so se dajale v Gorici darila (premije) za rejo konj. Pri-
gnanih je bilo 6 kobil s sėsnim žrebetom, in 8 žrebie tretjakin (triletnih). Za kobile z žrebetom je dobil prvo darilo (10 cekinov): Jož. Donda iz Morara (v Lahih). Po 4 cekine so dobili: Mih. Miloko in Al. Cian iz Topoljana, Juri Marica z Brume (v Lahih), in Ant. Kragelj iz Loma (v tom. okraji). — Za žrebice tretjakine, prvo darilo (8 cekinov): Fil. Sandrigo iz Ogleja; nižji darila, po 4 cekine, sta dobila: Fr. Valentinis iz Starancana, Dom. Batačič iz Vileša; po 3 cekine, Mat. Srebernik iz Cepiča (v Istrii) in Ant. Rutar iz Koborida. — Očitno pohvaljeni so bili, in medalje so dobili, za kobilno mater: Ant. Fumis iz Turjaka (Lah); za 3 l. žrebice: Ant. gr. Valentinis iz Sacileta (Lah), Andrej Trnovec iz Gargarja in Jož. Mozetič iz Bilj (Slovenca).

— V dveh krajih na Krajskem je bilo po ukazu c. k. ministerstva nekoliko goved za zdravniško poskušnjo nakupljenih. Deželni živinski zdravnik (slav-
noznani vrednik „Novic“ in oče Slovencev) dr. Jan. Bleiweis je tistim (v samot-
no ogrado zaprtim) živinčetom ovčjo kužnino (kužno materijo) vcepil (kakor se ko-
zice cepijo ali pevcajo). Ovčja bolezen se je goved *prijela*, in pokazalo se je očit-
no, da *ovčja bolezen je to, kar goveja kuga*, in, da je to *edina* (ravno tista) bolezen.
Ker je dr. Bleiweis to prvi dokazal je c. k. državno ministerstvo naročilo, da naj
se njemu in pomagavcu njegovemu dr. Maly-tu za nju marljivost in pridnost po-
sebna pohvala naznani.

O revu in stiski, ki je na Ogerskem po suši nastala, se pripovedujejo skor neverjetne reči. Zadelo je ta nenavadna nesreča tavžent in tristo štirjaških milj sveta, in blizo 3 milijone in pol ljudi. — V nekem kraji, pravijo, da so hodili lju-

dje po zimi bosi, po leti so morali hoditi obuti, ker so bile tla razbeljene ko peč. — Ljudje jejo travo, svinje pa meso (konjsko mrho). Konji se dobivajo po enakem kupu, kakor melone (dinje), po 26 grošev. Nekdo je konja za lončeno lulo (fajfo) ponujal, pa uni ni maral za-nj. — Pripomočkov prihaja revežem še precej, od več strani. Te dni so ukazali Cesar en milijon vaganov (starov) žita za seme nakupiti, (namreč sedemsto tavžent vaganov pšenice, 300 tavžent pa reži), da se (na posodo) razdeli. V 3 letih se, kar žito velja, brez obresti (interesa) povrne.

— 5. tega meseca se je odprla v *Hicingu* blizu Dunaja razstava vsega, kar koli spada v kmetijstvo in obrtnijstvo (antverhe, industrijo), ali je ž njima v dotiki, - celo pèsov. Samo rogata živina (volí) je bila zadnji hip odpovedana (zavoljo kuge, ki se je v nekem bližnjem kraji zopet prikazala). Razstavljenih je vseh reči skupaj 1721; Med drugim je razstavljeno vino po 300 gold. vedro (40 bokalov). Pèsov vsake sorte je 348. Ta razstava obsega pridelke in izdelke spodnjeavstrijske dežele (krog Dunaja). — *Enaka razstava* se je odprla danas (12. t. m.) v *Trstu*, za vse primorske dežele z Dalmacijo vred; samo da ne bo živine in tacihi reči, ki se s kmetijstvom ali vrtnarstvom ne vjemajo. Napravila jo je vrtnarijska družba tržaška. Z našega Goriškega je poslalo 20 gospodarjev svoje pridelke ali izdelke v Trst. — Od 30. t. do 4. prih. oktobra bo kmetijska razstava v *Celji* za doljano-štajersko deželo. — Od 4.-15. oktobra za krajnsko deželo v *Ljubljani*. Ali homogoče tudi živino prignati, se še ne ve (zavoljo kužne nevarnosti). — Leta 1865 pa - kadar bo naša goriška kmetijska družba svojo stoletnico obhajala - bo, ako Bog dà, (druga) kmetijsko - obrtnijska razstava v Gorici. (O tem prihodnjič kaj več. Vr.). — Te razstave so silno imenitná reč. Po njih zvemo, ktere in kakošne reči v ti ali uni deželi pridelujejo ali izdelujejo, in v čem je dežela deželo prekosila, ali za njo zaostala. Vse to pa zbuja v kmetovaveih in obrtnikih marljivost, spodbada jih k posnemanju, pripomaga tedaj k napredku, povzdiguje kmetijstvo in obrtnost.

† 7. t. m. je po kratki bolezni v 66. letu starosti vmrl mnogozaslužni g. *Janez Ev. Mozetič*, nekdanji profesor bogoslovja (v seminarji), misijonar in škofov namestnik v *Pitsburgu* v Ameriki, sedaj kanonik-dekan tukajšne prvostolne (vélike) cerkve, viši šolski nadglednik, eden naj delavniših odbojnikov e. k. kmetijske družbe i. t. d. — Pogreb njegov (9. t. m. zvečer) je bil častiljiv; prevz. nadškof so mu zadnjo čast skazali s tem, da so v cerkvi navadne molitve sami opravili. — Rojen je bil rajnei v *Biljah* (blizu Gorice).

— Stari krajevarji veljajo in tečejo še do konca tega mesca.

— Letos, jeseni, je 100 let, kar imamo v Avstrii *papirnat denar* (bankovce). Pod Marijo Terezijo l. 1763 so se v prvo izdali.

— Danas (12. t.) se je končalo šolsko leto tudi za ljudske šole v Gorici

 Prihodnji list pride 10. oktobra na svetlo.

V imenu osrednj. odbora, *Andrej Marušić*, redni ud, zač. odgovorni vrednik.

V Gorici, nat. Seitz.